

Шепетяк О. Карл Поппер і проблема наукової віри. // Філософія гуманітарного знання: після Вільгельма Дільтея. Матеріали наукової конференції 16-17 жовтня 2009 р. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С. 169-171.

Олег Шепетяк (м. Дрогобич)

КАРЛ ПОППЕР ТА ПРОБЛЕМА НАУКОВОЇ ВІРИ

У статті розглядається проблема віри в концепції критичного раціоналізму Карла Поппера. На основі думок, які філософ виклав у своїх творах, виводяться висновки щодо нерациональних чинників формування наукової теорії та її сприйняття науковим співтовариством.

Ключові слова: віра, критичний раціоналізм, ірраціональність, філософія науки.

Відколи існує наука як спосіб пізнання дійсності, відтоді важливою є проблема достовірності наукових даних, методів діяльності науки та основ, на яких вона базується. Наукове пізнання в епоху науково-технічної революції отримало статус найдосконалішого та найточнішого методу пізнання, який може вважатися взірцевим для всієї пізнавальної діяльності людства, а його результати стають єдиною достовірною формою знання. Водночас наука різко відокремлюється від інших форм пізнання, від тих способів отримання знань та формування світоглядних систем, методи яких не відповідають методам науки. Іноді з позиції науковості та на основі переконання в найвищій достовірності наукових знань інші форми пізнання зазнають нищівної критики. Вони вимушені або зникнути з людського життя, або ж перейняти наукові методи і функціонувати так само, як і наука.

XX століття у філософії відзначилося виникненням нової філософської дисципліни – теорії науки, предметом дослідження якої стала сама наука, її межі, методи науково-дослідної роботи, критерії перевірки її результатів тощо. Важлива роль науки в житті сучасної людини сприяла розвитку філософії науки, породивши різноманітні її напрямки та розпалюючи жваву дискусію між ними. Найпоширенішими напрямками філософії науки минулого століття були логічний позитивізм, репрезентований Віденським філософським гуртком, та постпозитивізм, який об'єднав у собі різноманітні школи з різними вченнями, проте з єдиною об'єднуючою рисою – присутністю суб'єктивного чинника в науковому пізнанні.

Одним із перших відомих мислителів, яких історія філософії зачисляє до постпозитивістів, був австрійсько-британський учений сер Карл Раймунд Поппер, який, проживаючи замолоду у Відні та відвідуючи щотижневі семінари Віденського гуртка, чудово володів проблематикою філософсько-методологічної дискусії свого часу та був здатним критично оцінити домінуючі в той час неопозитивістські настрої [1, 40]. К. Поппер критикуючи індуктивізм, верифікаціонізм, та позитивізм Віденського гуртка, витворив власну самобутню концепцію, в одній якій лягли дедуктивна схема творення наукової теорії, критичність як критерій демаркації наукового судження та фальсифікація як єдиний можливий засіб підтвердження теорій.

На думку К. Поппера, наукова теорія сприймається науковим співтовариством задля вирішення якихось дослідницьких проблем. Вчені приймають теорію, яка на їх думку здатна впоратися з поставленим перед нею завданням. Неопозитивісти Віденського гуртка вважали, що наукова теорія може сприйматися науковим співтовариством і використовуватися в науково-дослідній роботі тільки після того, як буде доведеною її змістовність, тобто після її верифікації. Оскільки верифікація здатна не тільки визначити придатність судження до емпіричної перевірки, а і його істиннісне значення, то використання принципу верифікації відсепаарувало як судження, позбавлені змісту, так і хибні судження, та обумовлювало використання науковим співтовариством виключно істинних суджень.

В концепції К. Поппера наукове співтовариство ніколи не зможе достеменно впевнитися в істинності теорій і завжди використовує їх, основуючись на вірі і власних здогадах. Вчені, на його думку, приймають теорію і перевіряють її в ході її використання в науці і техніці. В основі критичного раціоналізму К. Поппера лежить теза, що теорія може вважатися науковою тоді, коли її можна критикувати на основі досвіду. В одному зі своїх творів він писав: "Наукові теорії відрізняються від міфів лише тим, що вони можуть бути критикованими" [3, 5]. Однак можливість критикувати теорію ще не свідчить про її істинність. Критика для К. Поппера є "головним інструментом здійснення прогресу пізнання світу речей" [2, 346]. Лишень тоді, коли науковці використовуватимуть її у своїй роботі, вони, ризикуючи, застосовуватимуть її як засіб для вирішення найрізноманітніших нагальних проблем. Такі застосування можуть призвести як до успіху, тобто до вдалого вирішення наукової проблеми, так і до невдачі, коли теорія не оправдає покладеної на неї надії. Якщо теорія не виконає свого завдання, то науковці впевняться в її хибності. Так відбувається фальсифікація теорії, внаслідок якої теорія відкидається. Якщо ж теорія впорається зі завданням, то вірогідність її істинності зросте. Проте вірогідність її істинності ніколи не досягне рівня певності, оскільки жодна кількість одиничних позитивних фактів не здатна ствердити істинності загального індуктивного висновку, який з них виводиться. "Множина одиничних досвідних суджень ... не може бути доказом для верифікації закону" [3, 209].

З цих загально викладених думок К. Поппера можна зробити висновки про те, що наукову теорію протягом усього процесу її використання в науці і техніці супроводжує віра. Жоден вчений не використовуватиме теорію, якщо він не вважатиме, що вона оправдає його надій. Водночас немає ні раціональних, ані досвідних підстав вважати, що саме та теорія, яку вчені обрали, є істинною і вправиться з вирішенням проблеми, що стоїть перед нею. Отже, вчені, обираючи певну теорію серед ряду можливих, опираються на віру в те, що саме ця теорія істинно трактує дійсність і є здатною вирішити проблеми науки. Поступово, в ході науково-дослідної роботи, віра наукового співтовариства зростається з раціональним чинником. Ряд невдалих верифікацій, внаслідок яких зростає ймовірність істинності теорії, дає науковцям раціональні підстави для того, щоб віддавати перевагу саме тій теорії, яку вони використовують. Проте вірогідність істинності теорії ніколи не досягне рівня стовідсоткової певності, а тому наукове співтовариство ніколи не буде повністю впевненим у тому, що теорія істинна і найкраща з можливих.

Отже, в концепції К. Поппера присутні, хоч і не чітко виражені та не розвинені, підстави вважати, що основним підмурком, на якому будується наукова теорія, є віра. В момент входження теорії в наукову практику віра є єдиним і визначальним чинником, який обумовлює вибір та прийняття теорії. Протягом використання теорії в науковій практиці віра зростається з раціональними чинниками, проте не усувається, а назавжди залишається основною умовою життя теорії.

Література

1. Morgenstern M., Zimmer R. Karl Popper. – München, 2005 – 284 S.
2. Popper K. R. Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie. – Tübingen, 1979 – 476 S.
3. Popper K. R. Realismus und das Ziel der Wissenschaft. – Tübingen, 2002 – 500 S.